

Türk Turizm Araştırmaları Dergisi

2019, 3(3): 350-368.

DOI: [10.26677/TR1010.2019.166](https://doi.org/10.26677/TR1010.2019.166)

ISSN: 2587-0890 Dergi web sayfası: <https://www.tutad.org>

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Kültürel Miras Turizmi Değerlerinin Korunması ve Sürdürülebilirliği Kapsamında Yerel Halkın Tutumu: Cumalıkızık Örneği

Dr. Öğr. Üyesi Yeliz PEKERŞEN, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Konya. e-posta: yeliz.ulusan@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4769-7717>

Dr. Öğr. Üyesi Erkan GÜNEŞ, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu, Erzincan. e-posta: egunes@erzincan.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9196-3958>

Berkay SEÇUK, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya. e-posta: berkay.secuk@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5563-0881>

Öz

Kültürel miras unsurlarının korunmasında, sürdürülebilirliğinin sağlanmasında ve turizm amaçlı kullanılmasında yerel halkın katılımı oldukça önemlidir. Bursa Cumalıkızık Köyü'nde, sahip olduğu kültürel miras unsurları ile UNESCO Dünya miras listesi içerisinde yer almış önemli destinasyonlardan bir tanesidir. Bu çalışma; kültürel miras turizmi açısından önemli kaynaklara sahip Cumalıkızık'da yaşayan yerel halkın turizmi, kültürel miras turizmini ve kültürel miras kaynaklarının korunmasına yönelik görüşlerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Nicel yöntemin kullanıldığı çalışmada veri toplama tekniği olarak anket kullanılmıştır. 2018 yılı Kasım ve Aralık aylarında araştırma amacı doğrultusunda anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan yerel halkın turizm bilincinin yüksek olduğu, kültürel miras turizmine olumlu yaklaştıkları ve kültürel miras kaynaklarının korunması gerektiğinin bilincinde oldukları ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte yerel halk turizmden elde edilecek faydanın ve ortaya çıkabilecek olumsuzlukların da farkındadır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras Turizmi, Cumalıkızık, Yerel Halk.

Makale Gönderme Tarihi: 25.04.2019

Makale Kabul Tarihi: 07.07.2019

Önerilen Atıf:

Pekerşen, Y., Güneş, E. ve Seçuk, B. (2019). Kültürel Miras Turizmi Değerlerinin Korunması ve Sürdürülebilirliği Kapsamında Yerel Halkın Tutumu: Cumalıkızık Örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3): 350-368.

© 2019 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.

Journal of Turkish Tourism Research

2019, 3(3): 350-368.

DOI: [10.26677/TR1010.2019.166](https://doi.org/10.26677/TR1010.2019.166)

ISSN: 2587-0890 Journal Homepage: <https://www.tutad.org>

RESEARCH PAPER

The Attitude of Local People in the Context of Conservation and Sustainability of Cultural Heritage Tourism Values: Cumalıkızık Sample

Assistant Prof. Dr. Yeliz PEKERŞEN, Necmettin Erbakan University, Faculty of Tourism, Gastronomy and Culinary Arts Department, Konya. e- mail: yeliz.ulusan@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4769-7717>

Assistant Prof. Dr. Erkan GÜNEŞ, Erzincan Binali Yıldırım University, Vocational School of Tourism and Hotel Management, Erzincan. e- mail: egunes@erzincan.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9196-3958>

Berkay SEÇUK, Necmettin Erbakan University, Faculty of Tourism, Social Sciences Institute, Konya. e- mail: berkay.secuk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5563-0881>

Abstract

The participation of local people in the conservation of cultural heritage elements, in ensuring their sustainability and in using them for tourism purposes, is quite important. Bursa Cumalıkızık Village is one of the important destinations that have been included in UNESCO's World Heritage List with its cultural heritage elements. This study aims to determine the views of the local people about tourism, cultural heritage tourism and protection of cultural heritage resources, who lives in Cumalıkızık that has important resources in terms of cultural heritage tourism. In research where the quantitative method was adopted, questionnaires were used as data collection technique. In accordance with the purpose of this study, a survey was conducted in November and December of 2018. It has been found out that the awareness of the local people participating in this research is high about tourism, they have positive approach towards cultural heritage tourism and they are conscious about the necessity of the protection of cultural heritage resources. Besides, the local people are aware of the possible benefits and negative consequences of tourism.

Keywords: Cultural Heritage Tourism, Cumalıkızık, Local People.

Received: 25.04.2019

Accepted: 07.07.2019

Suggested Citation:

Pekerşen, Y., Güneş, E. and Seçuk, B. (2019). The Attitude of Local People in the Context of Conservation and Sustainability of Cultural Heritage Tourism Values: Cumalıkızık Sample, *Journal of Turkish Tourism Research*, 3(3): 350-368.

© 2019 Türk Turizm Araştırmaları Dergisi.

GİRİŞ

Kültür, toplumların inançlarını, yaşamlarını, sanat anlayışlarını, kurallarını, gelenek ve göreneklerini yansıtan sosyal bir yapıdır. Bu yapı aynı zamanda bir toplumun sahip olduğu tüm değerleri ve ortaya koyduğu tüm unsurları da kapsamaktadır (Aktan ve Tutar, 2007:3). Toplumların yaşamını sürdürdüğü dönemler boyunca ürettiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı özelliklerin bir bütünü olan kültür, kendine has niteliklerini bünyesinde barındıran bir kimlik oluşturmakta ve bu özelliği ile diğer milletlerden ayrılmaktadır (Ay ve Fidan, 2013:1136). Kültür, kültürel miras turizminin gelişiminde de en önemli ve etkin araçlar arasında yer almaktadır (Bachleitner ve Zins, 1999:199).

Turizmin gelişmesinde yerel halkın payının yadsınamaz düzeyde olduğu bir gerçektir. Yerel halkın katılımını sağlamak sadece turizmin gelişimi için değil kültürel miras unsurlarının sürdürülebilirliği açısından da önem taşımaktadır. Bu noktada toplumun turizm alanında gelişimi üzerinde etkili bir araç olan kültürel miras varlıkları ve turizm faaliyetleri üzerindeki tutumları fazlasıyla değerli hale gelmektedir (Uslu ve Kiper, 2006:313). Çünkü o bölgede olumlu ve olumsuz olarak gerçekleşecek değişikliklerin hepsinde etkilenen bir tarafta yerel halk olmaktadır (Özdemir ve Kervankıran, 2011:4). Bölge turizminin yapıtaşlarından olan doğal, kültürel ve tarihi değere sahip kültürel miras unsurlarının korunması ve yaşatılmasında da bölge insanının önemli bir payının olduğu azımsanmamalıdır. Kültürel değerlerin korunup gelişmesinde toplumun bu değerlere sahip çıkması, koruması ve yaşatması gerekmektedir. Düzenleme, planlama ve korunabilir kılma adımlarının hepsinde yerel halkın düşüncelerinin alınması, bu konudaki duyarlılığın belirlenmesi hedeflenmelidir (Mansuroğlu, 2006: 36-37; Güneş ve Alagöz, 2018:755). Yerel halkın kültürel miras unsurlarına ilişkin doğru bakış açısına sahip olması, hem turizm unsurlarının sürdürülebilir hale gelmesine hem de sürecin kolay yönetilmesine fırsat tanıyacaktır (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi [ICOMOS], 1999).

Köklü tarihi, kültürel ve doğal zenginliğiyle Bursa Cumalıkızık Köyü'nde zengin bir kültür turizmi potansiyeline sahiptir. Çalışmada Cumalıkızık köyünde yaşayan yerel halkın turizm ve kültürel miras turizmine ilişkin görüşleri ele alınarak, bölgedeki turizm potansiyeli ve kültürel miras unsurlarına yönelik bakış açıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Özellikle yerel halkın bölge turizminin gelişimi hususundaki fikirleri bu konudaki en temel belirleyici olmuştur. Çünkü oluşabilecek ekonomik, çevresel ya da sosyal etkiler olumlu ya da olumsuz anlamda ilk olarak yerel halkı etkileyecektir. Kültürel miras unsurlarının doğru kullanımı sayesinde turizme kazandırılmasıyla bölge ekonomisine katkı sağlanabilecektir. Yerel halkın görüşlerinin dikkate alınmasıyla; ait olduğu dönemin yaşam tarzını yansıtan bu kültürel miras varlıklarının gelişimi sağlanabilecek, çevreye duyarlı ve sürdürülebilir bir turizm gelişimi gerçekleştirilebilecektir.

Kültürel Miras Kavramı

Miras kelimesi, geçmişten gelen tarihsel değerlerin taşıyıcısı olarak, toplumlarda kültürel kimliğin bir parçası olarak görülmektedir (Nuryanti, 1996:249). Kültürel miras ise binlerce yıllık dünya tarihinde insanlığın deneyimlediği tüm yaşamsal faaliyetlerin kuşaktan kuşağa aktarılması ile günümüze kadar ulaşan, somut ve soyut olan tüm değerlerdir (Ünsal ve Purhan, 2012:34). Bu değerlerden aynı zamanda maddi ve manevi değerler olarak da bahsedilmektedir (Blake, 2000:68).

Geçmişten günümüze aktarılan değerler bütününi temsilen "miras" terimi uluslararası yazında ilk olarak 1964 yılında gerçekleştirilen "tarihi yapıların korunması ve restorasyonunu" uluslararası çerçevede belirleyen bir antlaşma olan 'Venedik Tüzüğü' ile ele alınmıştır. Tüzük içerisinde insani değerlerin bütünlüğünden ve eski anıtsal somut varlıkların ortak miras unsuru

değeri taşıdığından bahsedilmektedir (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi [ICOMOS], 1964). Kültürel miras terimi ise 1972 tarihinde imzalanan 'Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme' ile uluslararası düzeyde bir anlam kazanmıştır. Bu sözleşme ile bir bölgenin sahip olduğu kültürel ve doğal miras değerlerinin korunması ve sürdürülebilir olması sözleşmeyi imzalayan ilgili devletlerin önemli görevleri arasında gösterilmiştir. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'ne (UNESCO) göre bu sözleşme ile tarihi, sanatsal ve bilimsel açıdan değere sahip olan anıtlar, sitler ve yapılar kültürel miras kapsamında değerlendirilirken bu somut öğeler yine aynı sözleşme kapsamında "taşınmaz kültür ve tabiat öğeleri" ve "taşınır somut kültürel miras" olarak ikiye ayrılmıştır (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), 1972).

2000'li yıllara gelinmesiyle birlikte gelenek, görenek ve ritüeller gibi folklorik değerlerinde korunarak, gelecek nesillere aktarılmasının gerekliliği üzerine yönelik düşünceler yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu değerlerin önemine dikkat çekmek amacıyla 2003 yılında Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından düzenlenen 32. Genel Konferansı'nda "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" imzalanmıştır. Bu sözleşmenin amaçları arasında "somut olmayan kültürel mirası korumak; saygı göstermek; somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı arttırmak ve karşılıklı değer bilirliliği, uluslararası iş birliği ve yardımlaşmayı sağlamak" yer almaktadır (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), 2003). Böylece kültürel miras; somut ve somut olmayan olarak ikiye ayrılmıştır. 2003 yılına kadar "kültürel miras" kavramının karşılığı olarak anıtlar, mimarı kalıntılar, doğal sitler, köyler, sanat eserleri ve tarihsel yapılar gibi maddesel anlama sahip kültürel unsurlardan bahsedilirken (Nuryanti, 1996:250-251; Alaeddinoğlu ve Yıldız, 2011:26), bu sözleşme ile somut olmayan kültürel miras terimine dikkat çekilmiştir.

Sözleşme ile beraber sözlü gelenekler, dans, müzik, tiyatro, ritüeller ve el sanatları gelenekleri kültürel miras unsuru olarak tanımlanmıştır (Türker ve Çelik, 2012:89). Bu kapsamda, "somut olmayan kültürel mirasın taşıyıcı olarak; gösteri sanatları (çadır oyunları, aşık atışması, kukla gösterileri vb.), doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar (geleneksel yemekler, geleneksel takvimler vb.), dille birlikte aktarılan anlatım sanatları (yöre efsaneleri, atasözleri, deyimler vb.), toplumsal uygulamalar (ritüeller ve şölenler vb.), ve el sanatları geleneği (dokuma sanatı, takı işçiliği sanatı, mimari sanat eserleri vb.)" somut olmayan kültürel miras unsurları olarak sıralanmaktadır. (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), 2003).

Küreselleşmenin artması ile insanoğlunun tarihine ve kültürüne verdiği değer daha da artmıştır. Bu değer, yerel varlıkların korunması ve gelecek nesillere aktarılması fikrini ortaya çıkarmış ve böylece kültürel miras turizminin gelişmesine de katkıda bulunmuştur (Aliağaoğlu, 2004:52). Koruma ve sürdürülebilirlik ile ilgili temel adımlar 'Venedik Tüzüğü' ile atılmış sonrasında "Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü" tarafından düzenlenen sözleşmeler ile Dünya ülkeleri tarafından önem gösterilmesi gereken bir konu olarak görülmüştür (International Council on Monuments and Sites, 1964).

Türkiye'de eski kentsel varlıkların korunması Osmanlı İmparatorluğu dönemine dayanmaktadır. Eski eserleri koruma çalışmaları kapsamında ilk adımlar 19. yüzyılın başında "Ebniye Nizamnamesi" ile atılmıştır (Ersoy, 1989:13). Koruma çalışmalarının başlıca önem arz ettiği ilk düzenleme ise 1869 yılında "Asar-ı Atika Nizamnamesi" ile yapılmıştır. Başlarda genel olarak amaç; taşınır tarihi eserlerin korunmasını kapsadığından, 1906 yılında yapılan düzenleme ile nizamnamenin kapsamı genişletilmiştir (Mumcu, 1969:69-75). Cumhuriyet Dönemi ile 1951 yılında Anıtlar Yüksek Kurulu'nun kurulmasının ardından 1973 yılında yürürlüğe giren "Eski Eserler Kanunu" ile çağdaş koruma anlayışı ortaya konmuştur. "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesi"nin kabulünün ardından 1983

yılında meclisten geçen 'Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu' ile de kültürel mirasın korunmasına verilen önem daha da arttırılmıştır (Çeçener, 1992:47).

Bu çalışmalar ile birlikte kültürel mirası koruma çalışmaları son yıllarda ivme kazanmıştır. Bu yönde devletler, kanunlar ve düzenlemeler ile çalışmalarını halihazırda titizlikle yürütse de kültürel miras unsurları bilinçsiz uygulamalarla karşı karşıya geldiğinde zaman içerisinde deformasyona uğramaktadır. Bu nedenle mirasın korunması ve sürdürülebilir olması fazlasıyla önemlidir (Oban, 2008:603). Dünya'nın herhangi bir bölgesinde kültürel mirasın küçük bir parçası dahi tahribata uğrasa veya yok olsa bu bütün Dünya milletlerinin kültürel mirasının yoksullaşması demektir (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), 1972).

Sürdürülebilir Turizm ve Kültürel Miras İlişkisi

Sürdürülebilirlik; insanların halihazırdaki ihtiyaçlarını karşılarken var olan değerleri yaşatmak ve gelecekteki nesillere bu güzellikleri aktarmak için yürütülen faaliyetlerin bütünüdür (Collin 2004:207). Sürdürülebilirliğin sağlanmasında, sosyal ve kültürel değerlerin korunmasında, doğal çevrenin yaşatılmasında en etken araç turizmdir (Saçılık ve Toptaş, 2017:109) ve neredeyse her turizm türü sürdürülebilir olabilme kabiliyetine sahiptir (Butler, 1999:19). Dünyanın en hızlı büyüyen sektörleri arasında gösterilen turizm, kültürel ve doğal kaynaklara bağımlıdır. İlgili kaynakların zarar gördüğü varsayılırsa o ortamda turizmden bahsetmek mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla turizm açısından sürdürülebilirlik kavramının önemi iyi anlaşılmalıdır (Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD), 2012:18).

Sürdürülebilir turizmin gelişimi, doğanın ve yerel kültürün korunması için kritik öneme sahiptir. Turizm destinasyonları genellikle, yerel toplulukların ritüellerine, doğal ve kültürel miras kaynaklarına bağımlıdır. Çoğu ülke, mirasın korunmasını toplum için geçmişten günümüze ve gelecek nesillere aktarılacak bir değer olarak görmektedir. Bu nedenle mirasın sürekliliği, insanların yaşamlarının zenginleştirilmesi, geçmişi anlamlandırmak için bir bağlantı olarak kullanılabilir (Du Cros, 2001:166). Sürdürülebilirlik, kültürel miras öğelerine sahip ülkelerin topluluklarına faydalar sağlayan önemli bir motivasyondur (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS), 1999).

Sürdürülebilirlik hedefindeki kültürel miras turizminin temel amacı ise kültürel miras turizmine uygun alanları belirlemek, korumak ve sürdürülebilir kılarak yeni nesillere aktarımını sağlamaktır (Du Cros, 2001:166). Nesilden nesile aktarılan ve kültürel mirası oluşturan deneyimlerin, hizmetlerin, ürünlerin o bölgeye ait olması ve oraya ait olan yaşam tarzının günümüzde yaşıyor olması gerekmektedir (Bachleitner ve Zins, 1999:200).

Kültürel miras, turizm sektöründe birçok ülkede ilgili bölgenin büyümesi için bir fırsattır. (Huh, Uysal ve McCleary, 2006:82). Bu alanda gelişimin olumlu yönde ilerlemesi için kültüre dayalı turizm türleri, potansiyel olanaklar içerisinde önemli bir yerde olmalıdır. Ancak turizmin gelişimi iyi planlanmadıkça ve bu faaliyetler yönetilmedikçe gerek doğal gerekse sosyo-kültürel kaynaklar için zararlı unsurlar meydana gelebilmektedir (Bahçe, 2009:10). Sürdürülebilir bir kültürel miras turizmi endüstrisi elde etmek ve miras kaynaklarının korunmasını geliştirmek bu durum karşısında yürütülmesi gereken önemli kararlardan biri olarak belirtilmektedir. Sürdürülebilirlik kavramının kültürel miras turizmine entegrasyonunda yerel topluluk temsilcilerinin, turizm operatörlerinin, mülk sahiplerinin, politika belirleyicilerin, ulusal kalkınma planlarını hazırlayanların ve saha yöneticilerinin katılımı ile iş birliği gerekmektedir (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS), 1999). Uygun bir şekilde yönetildiğinde, sürdürülebilir olan kültürel miras turizmi doğal alanları korumak ve gelecek nesillere aktarmak

için teşvik sağlamakta, bunun beraberinde sürdürülebilirliğin gelişimi, faydalardan ödün vermeden, turizmin olumsuz etkilerinde azalma meydana getirmektedir (Drost, 1996:179).

Bursa Cumalıkızık Köyü ve Kültürel Miras Unsurları

Tarihi kentler; bir toplumun gelenek, örf, adet, düşünce ve sanat gibi kültürel yapıları ile maddi ve manevi değerlerini birlikte barındıran destinasyonlardır. Bu tür bölgeler, geçmişten günümüze orada yaşayan uygarlıkların yapısal, mimari ve felsefi özelliklerini taşımaktadırlar. Bu nedenle, uygarlıkların en büyük maddi göstergeleri bu kentlerde bulunan mekânlarda gözlemlenmektedir (Kiper, 2004: 14). Osmanlı'nın Bursa'yı fethinden önce lojistik destek görevi görmesi amacıyla kurmuş olduğu Cumalıkızık Köyü'nde yaşadığı dönemin izlerini, tarihi dokusunu korumuş, bununla kalmamış aynı zamanda gelenek ve göreneklerini yaşam biçimleriyle beraber günümüze kadar taşımıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2014).

Cumalıkızık, Uludağ'ın kuzey eteğinde yer alan Bursa'nın doğusunda bulunan (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2013a:38), tarihsel dokusunu ve mirasını günümüze kadar taşıyan bir Osmanlı vakıf köyüdür. Sahip olduğu zengin doğal kaynakları, verimli toprakları ve kültürel miras unsurlarıyla hem ulusal hem de uluslararası önem ve üne sahip bir yerleşim birimidir (Taş ve Taş, 2009:62). Oğuzların "Kızık" boyu tarafından kurulmuş yedi Kızık köyünden birtanesi olan Cumalıkızık köyünün ve diğer Kızık köylerinin 1300'lü yılların ilk çeyreğinde Bursa'da kurulduğu düşünülmektedir (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2013a:38). Cumalıkızık, kayıtlarda 17. yüzyılda ilk olarak Ortakızık Köyü, Cumalıkızık veya Camilikızık adları ile yer almıştır. Bulunduğu alanda diğer altı Kızık (Fidyekızık, Dalkızık, Derekızık, Hamamlıkızık, Değirmenlikızık, ve günümüzde mevcut olmayan Bayındırkızık) köyü arasında, Cuma namazlarının kılındığı bir camisi ve minberi olan tek köy konumunda olmasından dolayı köyün bu isimlerle anıldığı düşünülmektedir (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2013b:29).

Bursa'nın en özgün bölgeleri arasında gösterilen köyün tarihi ve yapısal zenginliklerinin yanında kültürel yaşamının ve geleneklerinin günümüze kadar korunarak aktarılması köyü çok önemli bir mimari miras konumuna taşımaktadır. Yapısal zenginliğinin yanında çevresi, doğal güzellikleri bakımından da çok zengin bir alana sahip olan Cumalıkızık, iklim yapısı, şehir ve Uludağ'a ulaşılabilirliği ile çekiciliğini günümüzde de sürdürmektedir (Taş ve Taş, 2009:61-62).

Cumalıkızık köyünün gelişimi ve korunması vakıf köyü olması sonucuna bağlanabilir. Köyün elde ettiği vakıf kaynaklı kazançlarla, gelişimini devam ettirmesi, kültürel miras kaynaklarının ve tarihsel kimliğinin korunmasına katkı sağlamış bu durumda günümüze kadar yaşamasında fazlasıyla etkili olmuştur (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2013a:38).

Turizm açısından tanınır bir destinasyon olan Cumalıkızık'ın ziyaretçilerinin artmasında yörede çekimleri yapılan televizyon dizilerinin ve sinema filmlerinin büyük rolü olmuştur (Çetin, 2010:188). Köy tarihsel dokusu ile 1980 yılında "Anıtlar Yüksek Kurulu" tarafından koruma altına alınmıştır. Köyde yapılacak her türlü yapılaşma bu kararla izne bağlanmıştır. 1981 yılında ise Cumalıkızık köyü, "Kentsel ve Doğal Sit Alanı" olarak tescil edilmiştir (Taş ve Taş, 2009: 62). Belirlenen kentsel sit alanı içerisinde 176 adet sivil mimarlık yapısı, 3 doğal anıt (ağaç) ve 4 anıtsal yapı (cami, hamam, mezarlık, çeşme) olmak üzere 183 adet tescil edilen kültür varlığı bulunmaktadır (Bursa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2013). Köyde 180 ev bulunmakta ama bu sayıya harabe ya da kullanılmayan evlerde eklendiğinde köy 270 evden oluşmaktadır. Köyde en dar sokak olarak ifade edilen ve turistlerin fazlasıyla ilgisini çeken, Cin Aralığı veya Şeytan Çıkmazı olarak adlandırılan sokağın genişliği de 65-90 cm arasında değişmektedir (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2013b:29-30).

Ayrıca özgün sivil mimarlık örnekleri ile Cumalıkızık köyü kırsal karakterini korumuş, teknolojiye ve standartlaşmaya yenilmemiştir. Bu köyün yerleşim karakteri, köy işlevinin anlaşılmasına, külliye kültürünün yaşatılmasına ve tarımsal üretime katkıda bulunmaktadır. Cumalıkızık'ın bütünlüğünün korunması, köy sakinlerinin sürekli varlığını sağlamak ve yoğun ticarileştirme süreçlerinden kaçınmak için önemli görülmektedir (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), 2014). Bunun beraberinde yerleşimin tarihine ve geçmişine ait verilerin, günümüzün ihtiyaç ve imkanlarına göre değerlendirilmesi hem insanlığa hem de gelişmelerle birlikte gelen değişimlere daha iyi uyum sağlanmasına yardımcı olacak böylece tarihsel kültürün devamlılığı sağlanacaktır (Giritlioğlu ve Oruç, 2000:4).

Cumalıkızık köyünün 700 yıllık geçmişi ile günümüze taşınan kültürel miras öğelerinin bütün yönleriyle korunması ve gelecek nesillere aktarılması gerekmektedir (Çetin, 2010:188). Bu sebeple Cumalıkızık köyü, Yıldırım Belediyesi ve Bursa Büyükşehir Belediyesi iş birliğiyle tarihi, doğal ve kültürel mirasın bir parçası olarak korunmuş, iyileştirilerek günümüze kadar gelmesi sağlanmıştır (Altunbaş ve Alptekin, 2004:299). "Bursa ve Cumalıkızık-Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu" yönetim planının geliştirilmesiyle belirlenen alanlardaki tarihi çevreyi bütüncül olarak sürdürülebilir hale getirmek, korumak ve yaşatmak için çalışmalar yürütülmüştür. Bu hedefe ulaşmak için alanlarla ilgili koruma amaçlı imar ve yönetim planı gibi planlar oluşturularak bölge için imar yapılanması, koruma ve sürdürülebilirlik açısından faydalı kararlar alınmıştır (Kuşçuoğlu ve Taş, 2017:65).

1 Şubat 2013 tarihi itibarıyla Cumalıkızık köyünün, UNESCO Dünya Miras Listesine girmesi yönündeki çalışmaların sonucu olarak Bursa Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından oluşturulan dosya, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Dünya Mirası Merkezi Sekreterliği'ne Dışişleri Bakanlığı tarafından gönderilmiştir. 2014 yılının Haziran ayında Bursa'nın Hanlar Bölgesi, Sultan Külliyesi ile birlikte tarihi Cumalıkızık Köyü'nün UNESCO tarafından Dünya Miras Listesinde yer alması ve daimî olarak korunması yönünde karara varılmıştır (Türkiye Kültür Portalı, 2018).

İlgili Çalışmalar

Alagöz, Çalık ve Güneş (2018) Erzincan'da kültürel miras turizmi çerçevesinde bakır işlemenin eskiye göre durumunu tespit etmek, bu değerlerin değerlendirilmesindeki ve korunmasındaki rolü tartışmak amacıyla yaptıkları çalışmalarında reklam, tanıtım ve benzeri pazarlama eylemlerinin yeterince yapılmadığını, turistik tüketime konu olacak hediyelik eşyaların işlenmesi ve satışının artırılmasında kültürel motifleri içermesinin ne kadar önemli olduğunu vurgulamışlardır. Giritlioğlu ve Sönmez (2018) çalışmalarında Nemrut Dağı Milli Parkı Bölgesi'nde yaşayan yerel halkın bölgedeki kültür turizminin korunması ve geliştirilmesine yönelik algılarını belirlemeye çalışmış, araştırma sonucunda yerel halkın Nemrut Dağı Milli Parkı Bölgesi'ndeki kültür turizminin korunması ve geliştirilmesine ilişkin algı ve tutumlarının genel olarak "olumlu" olduğu tespit edilmiştir. Karapınar ve Barakazı (2017) kültürel mirasın sürdürülebilirliği kapsamında "Göbeklitepe" ören yerinin bölgeye olan katkılarını SWOT analizi ile ortaya koymaya çalışmışlardır. Roslan, Ramli, Shin, Choy ve Razman (2017) Malezya'da kültürel ve doğal mirasın korunmasının önemi üzerine yerel halkın algılarını ortaya çıkarmak amacıyla yapmış oldukları çalışmalarında, katılımcıların çoğunun kültürel miras unsurlarının korunmasının gerekliliği üzerinde durduğunu, bu değerlerin önemli olduğunu ve çalışma alanındaki miras koruma çabalarını halkın desteklediğini belirtmişlerdir. Belber ve Sözbilen (2017) çalışmalarında Kapadokya'daki turistik talebin, kültürel miras unsurlarına etkisiyle ilgili yerel halkın bakış açısını araştırmışlardır. Araştırma sonucunda; yerel

halkın olumlu etki yarattığını düşündüğü aktivitelerin arttırılmasının, olumsuz etki yarattığını düşündüğü aktivitelerin ise yeniden düzenlenmesinin daha yararlı olacağı ortaya çıkarılmıştır. Gunjić (2017) çalışmasında Sırbistan'ın kuzeybatısında yer alan Bač Kasabası'ndaki kültürel mirasın yerel halk tarafından öneminin ve doğal, kültürel çekiciliğinin farkında olunulduğu üzerinde durmuş ancak halkın nezdinde bu unsurların daha çok ekonomik bir kaynak olarak fayda sağladığı ortaya koyulmuştur. Er ve Bardakoğlu (2016) Edirne'de kültür turizminin sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesi amacıyla neler yapılabileceği belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda yerel halkın turizm ve turizmin sürdürülebilirliği konusunda bilgisiz olduğu, halkın bilinçlendirilerek ve gerekli çalışmaların içerisine dahil edilerek, kaynakların korunmasına katkıda bulunabilecekleri ifade edilmiştir. Nkwanyana, Ezeuduji ve Nzama (2016) çalışmalarında Güney Afrika'daki yerel halkın bölgedeki kültürel miras unsurlarını nasıl algıladıklarını araştırmıştır. Ankete katılanların büyük bir çoğunluğu kültürel miras turizminin gelişimi sayesinde; bölgedeki altyapının güçlenebileceğinin, istihdam ve gelir olanaklarının oluşabileceğinin ve yaşam standardının yükselebileceğinin farkında değildir. Bu nedenle çalışmada, halkın kültürel miras turizmi faaliyetlerine katılmaya isteksiz oldukları ortaya çıkarılmıştır. Genç ve Şengül (2015) Mudurnu ilçe merkezinde kültürel miras turizmine yönelik yerel halkın görüşlerinin ortaya çıkarılması amacıyla yaptıkları çalışmada, iyi bir planlama ve etkin tanıtım politikası ile turizm faaliyetlerinde başarılı olunabileceğini ve halihazırda ilçede yer alan kültürel miras unsurlarının yeteri kadar kullanılmadığını vurgulamışlardır. Vatan ve Zengin (2015) Bilecik ilinin Söğüt ilçesinde yaşayan yerel halkın turizmin ekonomik, çevresel ve sosyokültürel etkileri hakkındaki algılarını ortaya koyarak, ilçedeki kültürel mirasın dökümünü yapmışlardır. Araştırma sonucunda yerel halk, ekonomik, fiziksel ve toplumsal çevreye turizmin olumlu yönde katkı yaptığını ve ilçede yer alan kültürel miras unsurları hakkında farkındalığa sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Solmaz (2014) çalışmasında Burdur halkının, Burdur turizm potansiyeline, Burdur'da uygulanan turizm aktivitelerine bakış açılarını ve Burdur turizmine ilişkin gördükleri önemli sorunları araştırmıştır. Araştırma sonucunda Burdur yerel halkının turizm olayına olumsuz bakmadığı, aksine, turizmin Burdur'un ekonomisine katkı yapacağını ve istihdam olanağını arttıracağını düşündüğü ortaya çıkarılmıştır. Terzić, Jovičić ve Simeunović-Bajić (2014) Sırbistan'da kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir turizmin gelişiminde toplumun rolünü inceledikleri çalışmalarında yerel halkın bu hususta olumlu bir tutum sergilediği ifade edilmiştir. Okuyucu ve Somuncu (2012) Osmaneli ilçe merkezinde yaşayan yerel halk üzerinde yapmış oldukları çalışmalarında, halkın, kültürel miras ve kültürel mirasın korunması konularındaki algı ve tutumlarını belirlemeyi hedeflemişlerdir. Araştırma sonucunda yerel halkın ilçedeki kültürel mirasın korunması konusunda olumlu görüşe sahip olduğu ortaya konulmuştur. Tören, Kozak ve Demiral (2012) çalışmalarında Eskişehir'de, yerel yönetimlerin ve kamu tüzel kişiliklerin kültürel miras varlıklarının korunması konusundaki düşüncelerine dikkat çekmiş ve yasalardaki boşluklar ile görev tanımlarının tam olarak yapılmamasından dolayı kültürel miras varlıklarının tespit edilmesi, onarılması ve koruma altına alınması konusunda kurumlar arasında çıkan anlaşmazlıkların önlenmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

YÖNTEM

Araştırma alanı 700 yıllık geçmişi ile kültürel ve doğal kaynaklara sahip özgün yapısını koruyabilen (Güleç, 2011:35) ve bu özellikleri ile turizme açılan Cumalıkızık Köyü'dür. Çalışmada köyde yaşayan yerel halkın bölge turizm potansiyeli, kültürel miras turizmi ve kültürel miras kaynaklarının korunması hakkındaki görüşleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Cumalıkızık'ın araştırma alanı olarak seçilmesinde; özgün mimari dokusu, kültürel miras

açısından önemli bir destinasyon oluşu, yaşayan bir yer olarak günümüze kadar kültürel değerlerini taşıması, kültür turizmi ve turizm çeşitliliği noktasında alternatifler sunması ve köyün UNESCO Dünya Miras listesinde yer alması etkili olmuştur.

Cumalıkızık, günümüze kadar taşıdığı özgün kırsal mimarisi ile kırsal ve kültür turizmi bağlamında önemli bir turizm destinasyonudur (Kaya, 2016:28). Araştırmanın amacı Cumalıkızık'da yaşayan yerel halkın turizmi nasıl algıladığı ve kültürel miras turizminin gelişimi ile kültürel miras kaynaklarının korunmasına yönelik görüşlerinin tespit edilmesidir. Bu görüşleri tespit etmek amacıyla Stupart (2012) tarafından geliştirilen ölçekten yararlanılmıştır. Ölçek; katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerini belirlemeye yönelik 10 soru, turizme ve gelişimine ilişkin algı ve düşüncelerini, kültürel mirasın korunması ve yerel katılımı, kültürel mirasın korunması ve kültürel miras turizminin geliştirilmesine ilişkin düşüncelerini belirlemeye yönelik 30 ifade ve yerel halkın gözüyle kültürel miras kaynaklarının neler olduğu ve kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunmalarına yönelik 3 sorudan oluşmaktadır. İfadeler Likert tipi ölçek olan 1-Kesinlikle Katılmıyorum ve 5-Kesinlikle Katılıyorum yargılarıyla derecelendirilmiştir. Ölçekteki soru ve ifadelerin anlaşılabilirliğini sağlamak amacıyla uzman çevirmenlerden ve konunun uzmanlarından destek alınmış ve ölçeğe son hali verilmiştir. Veri toplama süreci 2018 yılı Kasım ve Aralık aylarında gerçekleşmiştir. 2018 yılı nüfus verilerine göre Cumalıkızık nüfusu 714'dür. Araştırmada kolayda örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmanın örneklemini 169 Cumalıkızık sakini oluşturmaktadır. Verilerin analizinde SPSS paket programından yararlanılmış, veriler yüzde ve frekans analizi ile çözümlenmiştir. Ölçeğe güvenilirlik testi uygulanmış ve Cronbach Alpha katsayısı 0,619 olarak bulunmuştur. Cronbach Alpha katsayısının 0,60 ile 0,80 arasında olması ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir (Kayış, 2010:405).

BULGULAR

Demografik ve Sosyo-Ekonomik Bulgular

Cumalıkızık'da yaşayan yerel halkın demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılanların %55'i kadın, %45'i ise erkeklerden oluşmaktadır. Yaş aralıkları incelendiğinde %14,8'i 18-24 yaş aralığında, %15,4'ü 25-34 yaş aralığında, %21,9'u 35-44 yaş aralığında, %19,5'i 45-54 yaş aralığında, %17,2'si 55-64 yaş aralığında ve %11,2'si 65 ve üzeri yaşındadır. Araştırmaya katılanların %72,2'si evli iken %27,8'i bekârlardan oluşmakta ve %56,2'si ilkokul, %11,2'si ortaokul, %23,7'si lise ve %8,9'u üniversite mezunudur. Aylık gelir durumu incelendiğinde %16'sı 100 TL'den az, %8,3'ü 1001 TL-1500 TL arası, %38,5'i 1501 TL- 2000 TL arası, %4,1'i 2001 TL- 2500 TL arası, %4,1'i 2501 TL- 3000 TL arası, %7,1'i 3001 TL ve üzeri gelire sahipken %21,9'u ise aylık gelirlerini belirtmemişlerdir. Araştırmaya katılanların melek dağılımlarına bakıldığında %32,5'i esnaf, %19,5'i özel sektör çalışanı, %9,5'i ev hanımı, %8,3'ü çiftçi, %7,7'si kamu çalışanı, %5,9'u emekli, %4,7'si öğrenci iken %4,1'i çalışmadığını ve %7,7'si ise bu grupların dışında başka mesleğe sahip olduklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılanların %63,3'ü Cumalıkızık'ın yerlisi olduklarını belirtirken %36,7'si ise daha sonra oraya yerleştiklerini ve %36,7'si 41 yıldan fazla, %8,3'ü ise 1 yıldan az bir süredir Cumalıkızık'da yaşadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların %53,8'i turizm ile ilişkili olduğunu belirtirken %46,2'si turizm ile ilgili bir iş kazanç ilişkisinde olmadıklarını ve %34,3'ü hane halkı içinde kendilerinden başka birinin turizm ile ilgili bir işte çalıştığını, %65,7'si ise turizm ile ilgili bir işte hane içerisinde kendisinden başka birinin çalışmadığını belirtmiştir.

Tablo 1. Demografik ve Sosyo-Ekonomik Bulgular

Cinsiyet	n	%	Medeni Durum	n	%
Kadın	93	55	Evli	122	72,2
Erkek	76	45	Bekar	47	27,8
Toplam	169	100	Toplam	169	100
Yaş	n	%	Eğitim Durumu	n	%
18-24	25	14,8	İlkokul	95	56,2
25-34	26	15,4	Ortaokul	19	11,2
35-44	37	21,9	Lise	40	23,7
45-54	33	19,5	Üniversite	15	8,9
55-64	29	17,2	Toplam	169	100
65 ve üzeri	19	11,2	Meslek	n	%
Toplam	169	100	Çiftçi	14	8,3
Gelir Düzeyi	n	%	Emekli	10	5,9
1000 TL'den az	27	16	Kamu çalışanı	13	7,7
1001-1500 TL arası	14	8,3	Özel sektör çalışanı	33	19,5
1501-2000 TL arası	65	38,5	Ev hanımı	16	9,5
2001-2500 TL arası	7	4,1	Esnaf	55	32,5
2501-3000 TL arası	7	4,1	Öğrenci	8	4,7
3001 TL ve üzeri	12	7,1	Çalışmıyor	7	4,1
Gelir belirtmeyen	37	21,9	Diğer	13	7,7
Toplam	169	100	Toplam	169	100
Cumalıkızık'ın yerlisi misiniz?	n	%	Cumalıkızık'ta İkamet Süresi	n	%
Evet	107	63,3	1 yıldan az	14	8,3
Hayır	62	36,7	1-5 yıl arası	23	13,6
Toplam	169	100	6-10 yıl arası	8	4,7
Turizm ile ilişkiniz (iş-kazanç) var mı?	n	%	11-20 yıl arası	19	11,2
Evet	91	53,8	21-30 yıl arası	22	13
Hayır	78	46,2	31-40 yıl arası	21	12,4
Toplam	169	100	41 yıldan fazla	62	36,7
Hane halkı içinde sizden başka biri turizm ile ilgili bir işte çalışıyor mu?	n	%	Toplam	169	100
Evet	58	34,3			
Hayır	111	65,7			
Toplam	169	100			

Turizm ve Kültürel Miras Turizminin Gelişimi ve Korunmasına İlişkin Bulgular

Tablo 2 incelendiğinde yerel halkın %81,6'sı turizm gelişiminin Cumalıkızık'da iyi gelişmeleri de beraber getireceğini ($X=4,10$), %92,9'u Cumalıkızık'da turizmin gelişmesi için planlar geliştirilmesinin önemli olduğunu düşünmektedir ($X=4,34$). Araştırmaya katılan yerel halkın %91,7'si turizmin çok sayıda istihdam olanağı sunduğunu ($X=4,38$), %86,9'u turizmin yerel yaşam standartlarını geliştirdiğini düşünmektedir ($X=4,16$).

Bu bulgu Çetin (2010) tarafından yapılan çalışmada çıkan sonuçtan farklılık ortaya koymaktadır. Nitekim Çetin (2010) çalışmasında Cumalıkızık halkının yaklaşık dörtte üçünün turizmden ekonomik olarak yeterince yararlanamadığı sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla geçen sürede yerel halkın turizm gelirlerinden daha fazla pay almaya başladığı görülmektedir. Turizmin sosyo-kültürel açıdan Cumalıkızık'da çeşitli aktiviteleri teşvik edeceğine, %72,2'si ($X=3,85$) ve turizm gelişiminin Cumalıkızık'da kültürel kimliğin korunmasına yardımcı olacağına %66,7'si ($X=3,62$) katılmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Turizmin Etkilerine İlişkin Düşünce ve Algısı

BOYUT VE İFADELER											
ÇEVRESEL											
		1	2	3	4	5	X	S.S.			
Turizmin gelişimi, Cumalıkızık'da iyi gelişmeleri de beraberinde getirecektir.	N	2	12	17	74	64	4,10	0,93			
	%	1,2	7,1	10,1	43,7	37,9					
Cumalıkızık'da turizmin gelişmesi için planlar geliştirmek önemlidir.	N	-	3	9	84	73	4,34	0,66			
	%	-	1,8	5,3	49,7	43,2					
EKONOMİK											
Turizm sektörü, yerel halk için çok sayıda istihdam olanağı sunmaktadır.	N	-	4	10	72	83	4,38	0,71			
	%	-	2,4	5,9	42,6	49,1					
Turizmin en önemli faydalarından biri, yerel yaşam standartlarını geliştirmesidir.	N	2	15	5	79	68	4,16	0,93			
	%	1,2	8,9	3	46,7	40,2					
SOSYO-KÜLTÜREL											
Turizm, Cumalıkızık'da çok çeşitli kültürel aktiviteleri teşvik edecektir.	N	1	26	20	73	49	3,85	1,03			
	%	0,6	15,4	11,8	43,2	29					
Turizm kültürel değişimi teşvik eder.	N	3	37	18	95	16	3,50	0,99			
	%	1,8	21,9	10,6	56,2	9,5					
Turizm, Cumalıkızık'ın kültürel kimliğini korumaya yardımcı olacaktır.	N	5	32	19	80	33	3,62	1,09			
	%	3	19,1	11,2	47,2	19,5					
GENEL											
Turizmin faydaları olumsuz etkilerinden daha fazladır.	N	-	10	29	69	61	4,07	0,88			
	%	-	5,9	17,2	40,8	36,1					
Cumalıkızık'da turizmin aktif olarak teşvik edilmesi gerektiğine inanıyorum.	N	1	4	14	77	73	4,29	0,76			
	%	0,6	2,4	8,3	45,5	43,2					
Cumalıkızık'da daha fazla turist çekecek tesislerin gelişimine karşıyım.	N	36	73	26	24	10	2,40	1,15			
	%	21,3	43,2	15,4	14,2	5,9					

1= Kesinlikle Katılmıyorum; 2= Katılmıyorum; 3= Kararsızım; 4= Katılıyorum; 5= Kesinlikle Katılıyorum

Genel anlamda turizm gelişimine ilişkin düşüncelerine bakıldığında ise araştırmaya katılanların turizm gelişiminin faydalarının olumsuz yönlerinden daha fazla olduğuna %76,9'u ($X=4,07$), bölgede turizmin aktif olarak teşvik edilmesi gerektiğine %88,7'si ($X=4,29$) katıldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca araştırmaya katılan yerel halk Cumalıkızık'da turist çekebilmek için yeni tesislerin yapılmasına ise %64,5 ile katılmadıklarını ($X=2,40$) belirtmişlerdir.

Tablo 3'de Cumalıkızık'da gelişmekte olan kültürel miras turizmi sonucunda bölgede yaşanabilecek gelişmeler ile ilgili yerel halkın görüşleri verilmiştir. Tabloya göre Cumalıkızık'da yaşayan yerel halk kültürel miras turizminin gelişmesi ile birlikte yerel halkın süreçten çıkarılmayacağını %76,3 ($X=2,12$), turizmden elde edilecek faydadan sadece belli kesimlerin faydalanmayacağını %65,7 ($X=2,35$), kültürel miras turizminin gelişmesi ile ortaya çıkabilecek iş imkanlarının yabancılara gitmeyeceğini %62,1 ($X=2,35$) düşünmektedir. Geleneksel kültürün olumsuz yönde etkilenme durumuna araştırmaya katılanların %46,1'i katılmazken %23,1'i ise kararsız tutum sergilemiştir ($X=2,73$). Kültürel miras turizminin gelişmesi ile birlikte suç oranının artacağını düşünenlerin oranı %38,4 iken buna katılmayanların oranı ise %43,2'dir ($X=2,88$). Yerel halkın %45,5'i bu turizm türünün gelişmesi sonucunda hayat pahalılığının artacağını ($X=3,04$), %92,2'si ise çok fazla sayıda insanın Cumalıkızık'ı ziyaret edeceğini ve dolayısıyla bölgenin kalabalıklaşacağını düşünmektedir.

Tablo 3. Kültürel Miras Turizminin Gelişmesi Sonucunda Yaşanacak Gelişmeler

		1	2	3	4	5	X	S.S.
Yerel halk süreçten çıkarılacak.	N	50	79	13	24	3	2,12	1,05
	%	29,6	46,7	7,7	14,2	1,8		
Sadece belli kesimler fayda sağlayacak.	N	39	72	24	28	6	2,35	1,11
	%	23,1	42,6	14,2	16,5	3,6		
Çoğu iş yabancılara gidecek.	N	49	56	27	30	7	2,35	1,19
	%	29	33,1	16	17,8	4,1		
Geleneksel kültür olumsuz yönde değişecek.	N	25	53	39	47	5	2,73	1,11
	%	14,8	31,3	23,1	27,8	3		
Çok fazla insan Cumalıkızık'ı ziyaret edecek ve kalabalık olmasına neden olacak.	N	3	5	5	76	80	4,33	0,82
	%	1,8	3	3	45	47,2		
Suç oranı artacak.	N	23	50	31	55	10	2,88	1,18
	%	13,6	29,6	18,4	32,5	5,9		
Hayat pahalılığı artacak.	N	19	43	30	67	10	3,04	1,16
	%	11,2	25,5	17,8	39,6	5,9		

Tablo 4'de araştırmaya katılan yerel halkın Cumalıkızık'da yer alan kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunma isteklerine ilişkin bilgiler verilmiştir. Araştırmaya katılan yerel halkın %93,5'i Cumalıkızık'da bulunan kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunmayı isterken sadece %6,5'i böyle bir isteklerinin olmadığını belirtmiştir.

Tablo 4. Cumalıkızık'da Yaşayan Yerel Halkın Kültürel Mirası Koruma İsteği

Cumalıkızık Kültürel Mirasının Korunmasına Katkıda Bulunmak İster Misiniz?	n	%
Evet	158	93,5
Hayır	11	6,5
Toplam	169	100

Cumalıkızık'da kültürel mirasın korunması ve yerel katılımı ilişkin bulguların yer aldığı Tablo 5'e göre araştırmaya katılan yerel halkın %99,4'ü Cumalıkızık'ın kültürel mirasın korunmasının çok önemli olduğunu düşünürken ($X=4,95$), yine %98,2'si köy halkının kültürel mirasın korunmasına katılımının önemli olduğunu düşünmektedir ($X=4,88$).

Tablo 5. Cumalıkızık'ta Kültürel Mirasın Korunması ve Yerel Katılım

Cumalıkızık'ta Kültürel Mirasın Korunması		1	2	3	4	5	X	S.S.
Cumalıkızık'ın kültürel mirasını korumak önemlidir.	N	-	1	-	5	163	4,95	0,28
	%	-	0,6	-	3	96,4		
Köy halkının Cumalıkızık kültürel mirasının korunmasına katılımı önemlidir.	N	-	1	2	14	152	4,88	0,41
	%	-	0,6	1,2	8,3	89,9		

Kültürel miras turizminin geliştirilmesi ve kültürel mirasın korunması için neler yapılması gerektiğine ilişkin bulgular Tablo 6'da verilmiştir. Araştırmaya katılan yerel halkın %97'si Cumalıkızık'ı güzelleştirmek için temizlik programlarının yapılmasının ($X=4,56$), %96,4'ü yerel halkta kültürel miras bilincinin oluşturulmasının ($X=4,51$) %94,7'si Cumalıkızık'ın kültürel miras turizm destinasyonu olarak tanıtılmasının ($X=4,68$), %94'ü yerel halk için iş eğitimlerinin verilmesinin ($X=4,47$), %88,7'si altyapının geliştirilmesinin ($X=4,38$), %85,8'i kültürel miras

değeri taşıyan binaların sahipleri için devlet desteğinin sağlanmasının ($X= 4,26$) ve %75,7'si ise miras programlarının geliştirilmesi gerektiğini ($X= 3,95$) belirtmiştir.

Tablo 6. Cumalıkızık'ta Kültürel Mirasın Korunması ve Geliştirilmesi İçin Yapılması Gerekenler

		1	2	3	4	5	X	S.S.
Altyapıyı geliştirmek	N	3	12	4	49	101	4,38	0,96
	%	1,8	7,1	2,4	29	59,7		
Yerel halk için iş eğitimi	N	1	3	6	64	95	4,47	0,71
	%	0,6	1,8	3,6	37,9	56,1		
Cumalıkızık'ı güzelleştirmek için temizlik programları yapmak	N	-	-	5	64	100	4,56	0,55
	%	-	-	3	37,9	59,1		
Yerel halkta kültürel miras bilinci oluşturmak	N	-	2	4	69	94	4,51	0,61
	%	-	1,2	2,4	40,8	55,6		
Bina sahipleri için kredi, hibe ve devlet desteği sağlanması	N	1	11	12	64	81	4,26	0,89
	%	0,6	6,5	7,1	37,9	47,9		
Miras programları (dizayn, proje geliştirme)	N	1	14	26	80	48	3,95	0,91
	%	0,6	8,3	15,4	47,2	28,5		
Cumalıkızık'ı kültürel miras destinasyonu olarak tanıtmak	N	-	2	7	34	126	4,68	0,61
	%	-	1,2	4,1	20,1	74,6		

Tablo 7'de yerel halkın %91,7'si koruma çalışmalarının planlama sürecinde görev olarak ($X= 4,22$), %88,2'si koruma çalışmalarında doğrudan istihdam edilerek ($X=4,17$), %75,2'si tur rehberi olarak ($X= 3,89$) ve %96,4'ü ise ziyaretçilere hizmet sunan işletmelerde istihdam edilerek kültürel mirasın korunmasına katkı sunabileceklerini ($X=4,52$) düşünmektedir.

Tablo 7. Cumalıkızık Yerel Halkının Kültürel Mirasın Korunması Sürecine Katılımları

		1	2	3	4	5	X	S.S.
Korumanın planlanmasında görev olarak.	N	2	7	5	93	62	4,22	0,79
	%	1,2	4,1	3	55	36,7		
Koruma çalışmalarında doğrudan istihdam edilerek.	N	1	7	12	92	57	4,17	0,78
	%	0,6	4,1	7,1	54,4	33,8		
Tur rehberi olarak.	N	-	19	23	85	42	3,89	0,91
	%	-	11,2	13,6	50,3	24,9		
Ziyaretçi hizmetlerinde istihdam (gıda, hediyelik eşya, ulaşım, otel vb.) edilerek.	N	1	1	4	66	97	4,52	0,64
	%	0,6	0,6	2,4	39,1	57,3		

Cumalıkızık yerel halkına yöneltilen "Cumalıkızık'ın İlk Aklınıza Gelen Kültürel Miras Kaynakları Nelerdir?" sorusuna araştırmaya katılanların %74'ü cami, %29'u Cumalıkızık evleri, %9,4'ü Cin Aralığı, %5,92'u Hamam, %5,3'ü Müze, %1,2'si Cumalıkızık sokaklarını belirtmişlerdir. Bu kültürel miras kaynaklarından hangisi en önemlidir sorusuna ise araştırmaya katılanların %50,9'u Cami, %17,7'si Cumalıkızık Evleri, %6,5'i Hamam, %4,7'si Müze ve %2,9'u ise Cin Aralığı cevabını vermiştir.

Tablo 8. Cumalıkızık'ın İlk Akla Gelen ve En Önemli Kültürel Miras Kaynakları

Cumalıkızık'ın İlk Akla Gelen Kültürel Miras Kaynakları					
Miras Kaynakları	n	%	Miras Kaynakları	n	%
Cami	74	43,8	Eski Mektep	1	0,6
Evler	49	29	Çeşme	1	0,6
Cin Aralığı	16	9,4	Doğal Güzellikler	1	0,6
Hamam	10	5,9	Tarihi Doku	1	0,6
Müze	9	5,3	Çınar Ağacı	1	0,6
Sokaklar	2	1,2	Cevap Yok	4	2,4
			Toplam	169	100
Cumalıkızık'ın En Önemli Kültürel Miras Kaynakları					
Miras Kaynakları	n	%	Miras Kaynakları	n	%
Cami	86	50,9	Eski Mektep	1	0,6
Evler	30	17,7	Kınalı Kale	1	0,6
Hepsi	13	7,7	Çeşme	1	0,6
Hamam	11	6,5	Meydan (Eyrek)	1	0,6
Müze	8	4,7	Çınar Ağacı	1	0,6
Cin Aralığı	5	2,9	Su Arıtma	1	0,6
Sokaklar	2	1,2	Şelale	1	0,6
Tarihi Doku	2	1,2	Cevap Yok	4	2,4
Türebeler	1	0,6	Toplam	169	100

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada kültür ve kültürel miras turizmi açısından önemli potansiyele sahip Cumalıkızık Köyü'nde yaşayan yerel halkın turizm, kültürel miras turizmi ve kültürel miras turizmi kaynaklarını korumaya ilişkin düşüncelerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu kapsamda köyde yaşayan yerel halk ile bir anket çalışması yapılmış ve önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Cumalıkızık'da yaşayan ve araştırmaya katılan yerel halkın yarısından fazlasının (%53,8) turizm sektörü ile iş veya para kazanma şeklinde ilişkili olduğu ve %34,3'ünün kendisi haricinde ailesinde bir başkasının turizm sektöründe çalıştığı görülmektedir. Bu durum Cumalıkızık'da yaşayan yerel halkın bölgede gelişen turizmden yararlandığını ve dolayısıyla bu sektörden doğrudan veya dolaylı olarak olumlu yönde etkilendiği söylenebilir.

Araştırmaya katılanların çoğunluğu turizmin beraberinde iyi gelişmeleri de getireceğini, sektörün gelişmeye devam etmesi ile birlikte iş imkanının artacağını, sosyal ve kültürel açıdan turizmin köyde aktiviteleri arttıracığını ve yerel halkın %92,9'u turizmin iyi gelişiminin iyi planlama ile mümkün olacağını belirtmişlerdir. Kültürel açıdan bakıldığında ise araştırmaya katılan yerel halkın yarısından fazlası turizmin kültürel değişimi teşvik edeceğini yine aynı şekilde turizm sektörünün kültürel kimliğin korunmasına katkı sunacağını belirtmiştir. Bu durumda köyde yaşayan yerel halkın turizme bakış açısı olumludur ve turizm sektörünün sağlayacağı imkanların farkındadırlar. Bu sonuç Eren ve Aypek (2012) tarafından Cumalıkızık yerel halkının turizm gelişimine yönelik tutumlarını belirledikleri çalışmada ortaya çıkan sonuç ile örtüşmektedir. Nitekim Eren ve Aypek (2012) çalışmalarında Cumalıkızık yerel halkının turizme yönelik tutumlarının olumlu olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kültürel açıdan ise hem kültürel değişimi sağlayacağına hem de turizm sayesinde kültürel kimliğin korunacağına inanmaktadırlar.

Cumalıkızık'da yaşayan yerel halk kültürel miras turizminin gelişmesi ile birlikte yerel halkın turizm sektörü içerisinde varlığını sürdüreceğini, elde edilen faydanın sadece belli kesimlere değil genele yayılacağını ve ortaya çıkabilecek iş imkanlarının yerele katkı sağlayacağını düşünmektedirler. Ayrıca kültürün olumsuz yönde etkilenmeyeceğini belirten yerel halk bu turizm türünün gelişmesi ile birlikte suç oranının ve hayat pahalılığının artabileceğine kısmen katılırken, bölgede yoğun turist akışı ile kalabalıklaşmanın yaşanacağını düşünmektedir. Kültürel miras turizminin yerele katkı sunacağı ancak bazı olumsuz gelişmeleri de beraberinde getirebileceği yerel halk tarafından öngörülen önemli hususlardır.

Araştırmaya katılan yerel halkın tamamına yakını kültürel miras koruma çalışmalarına katkıda bulunmaya istekli ve bunun önemli olduğuna ayrıca köy halkının bu koruma çalışmalarında yer alması gerektiğine inanmaktadır. Bu sonuç Çetin (2010) çalışmasında ortaya koyduğu "araştırmaya katılanların yarısının turizm değerlerini koruma bilinci gelişmiştir" sonucu ile örtüşmektedir.

Kültürel mirası korumaya katkı sunmayı; planlama sürecinde, koruma çalışmalarında ve bölgeyi ziyaret eden turistlere hizmet sağlayıcısı olarak yapabileceklerini belirtmiştir. Ayrıca kültürel mirasın korunması için temizlik çalışmalarının yapılmasının, yerel halkta kültürel miras ve kültürel miras turizmi bilincinin oluşturulmasının, tanıtım çalışmalarının, yerele iş eğitimlerinin verilmesinin, altyapının ve kültürel miras turizmi içerisinde değerlendirilen yapı sahiplerine devlet desteğinin sağlanması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Genel anlamda değerlendirildiğinde Cumalıkızık yerel halkının turizme ve kültürel miras turizmine olumlu yaklaştıkları, turizmden elde edilecek faydanın ve ortaya çıkabilecek olumsuzlukların farkında oldukları görülmektedir. Ancak bölgenin kültürel değerlerinin daha iyi korunması ve kültürel kimlik kaybının önlenmesi için çalışmaların yapılması gerektiği söylenebilir. Özellikle bölgeye has kültürel miras kaynaklarının yanlış planlamalar neticesinde olumsuzluklarla karşılaşılması için bazı öneriler sunulabilir. Bunlar;

- Koruma konusunda istekli olan yerel halk turizm planlama sürecine dahil edilmeli,
- Bölgenin taşıma kapasitesi çalışmaları yapılmalı ve daha fazla ziyaretçi çekmek adına taşıma kapasitesi aşılmamalı,
- Kültürel kimliği ön plana çıkararak tanıtım faaliyetleri yapılmalı,
- Kültürel bir turizm destinasyonu olarak hem yerel halk hem de gelen ziyaretçiler bölgenin tahribi konusunda uyarılmalı,
- Altyapı eksiklikleri bölgenin doğası bozulmadan tamamlanmalı ve
- Turizm konusunda bilinçli olan yerel halk kültürel miras konusunda da bilgilendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Aktan, C. C. ve Tutar, H. (2007). Bir sosyal sermaye olarak kültür. *Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi*, 6(20): 1-11.

Alaeddinoğlu, F. ve Yıldız, M. Z. (2011). Türkiye'de kültür turizmi ve algılanışı. 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları. ss. 21-33.

Alagöz, G., Çalık, İ. ve Güneş, E. (2018). Kültürel miras turizmi açısından Erzincan bakır işleme sanatının mevcut durumu ve sürdürülebilirliği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 55: 174-191.

- Aliağaoğlu, A. (2004). Sosyo-kültürel miras turizmi ve Türkiye'den örnekler. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(2): 50-64.
- Altunbaş, D. ve Alptekin, U. (2004). Sustainability of the historical Ottoman village Cumalıkızık in Turkey. N. Marchettini, C. A. Brebbia, E. Tiezzi ve L. C. Wadhwa (Ed.), *The Sustainable City III* (ss. 293-299). United Kingdom: WIT Press.
- Ay, S. T. ve Fidan, K. N. (2013). Öğretmen adaylarının "kültürel miras" kavramına ilişkin metaforları. *Turkish Studies*, 8(12): 1135-1152.
- Bachleitner, R. and Zins, A. H. (1999). Cultural tourism in rural communities: The residents' perspective. *Journal of Business Research*, 44(3): 199-209.
- Bahçe, S. A. (2009). Kırsal gelişimde kültür (mirası) turizmi modeli. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25: 1-12.
- Belber, B. G. ve Sözbilen, G. (2017). Yerel halk gözüyle turistik talebin kültürel mirasa etkisi: Kapadokya Örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 59: 439-457.
- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) (1972). Dünya kültürel ve doğal mirasının korunmasına dair sözleşme. <http://www.unesco.org.tr/Pages/161/177> [Erişim Tarihi: 14.01.2019].
- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) (2003). Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi. <https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf> [Erişim Tarihi: 19.01.2019].
- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) (2014). Bursa and Cumalıkızık: The birth of the Ottoman Empire. <https://whc.unesco.org/en/list/1452> [Erişim Tarihi: 30.12.2018].
- Blake, J. (2000). On defining the cultural heritage. *International and Comparative Law Quarterly*, 49(1): 61-85.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi (2013a). Bursa ve Cumalıkızık yönetim planı. <http://alanbaskanligi.bursa.bel.tr/wp-content/uploads/2012/02/YONETIM-PLANI-2013-TR.pdf> [Erişim Tarihi: 30.12.2018].
- Bursa Büyükşehir Belediyesi (2013b). Dünya mirası adaylık dosyası. <http://alanbaskanligi.bursa.bel.tr/wp-content/uploads/2012/02/ADAYLIK-DOSYASI-2013-TR.pdf> [Erişim Tarihi: 30.12.2018].
- Bursa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2013). Dünya miras listesinde Bursa. <http://www.bursakulturturizm.gov.tr/TR-109565/dunya-miras-listesinde-bursa.html>. [Erişim Tarihi: 30.12.2018].
- Butler, R. W. (1999). Sustainable tourism: A state-of-the-art review. *Tourism Geographies*, 1(1): 7-25.
- Collin, P. H. (2004). *Dictionary of Environment & Ecology*, London: Bloomsbury Publishing Plc.
- Çeçener, B. (1992). Ülkemizde taşınmaz kültür ve doğa varlıklarını koruma olayı ve bu konuda bazı eleştirel görüşler. *Ege Mimarlık Dergisi*, 2: 46-48.
- Çetin, T. (2010). Cumalıkızık köyünde kültürel miras ve turizm algısı. *Millî Folklor*, 22(87): 181-190.
- Drost, A. (1996). Developing sustainable tourism for world heritage sites. *Annals of Tourism Research*, 23(2): 479-484.

- Du Cros, H. (2001). A new model to assist in planning for sustainable cultural heritage tourism. *International Journal of Tourism Research*, 3: 165-170.
- Er, Ö. ve Bardakoğlu, Ö. (2016). Kültürel mirasın sürdürülebilir turizm ürünü çeşidi olarak değerlendirilmesi: Edirne örneği. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 17(2): 95-111.
- Eren, R. ve Aypek, N. (2012). Kırsal turizm bölgesinde yerel halkın turizm in gelişimine karşı tutumları: Cumalıkızık köyü örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2(2): 43-47.
- Ersoy, M. (1989). Tarihsel perspektif içinde Türkiye’de merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkisi. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 9(1): 45-66.
- Genç, K. ve Şengül, S. (2015). Kültürel miras turizmine yönelik yerel halkın görüşlerinin ortaya çıkarılması: Mudurnu ölçeğinde bir araştırma. 16. *Ulusal Turizm Kongresi*, Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi 12-15 Kasım 2015, ss. 218-237.
- Giritlioğlu, C. ve Oruç, G. D. (2000). Preservation and revitalisation of historical settlements: The case of Bursa-Cumalıkızık. *40th Congress of the European Regional Science Association: "European Monetary Union and Regional Policy" Kongresi*, Barcelona: European Regional Science Association 30 Ağustos-2 Eylül 2000.
- Giritlioğlu, İ. ve Sönmez, E. (2018). Kültür turizminin korunması ve geliştirilmesinde yerel halkın algısının belirlenmesi: Nemrut Dağı Milli Parkı bölgesindeki yerel halk üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(58): 640-648.
- Gunjić, L. (2017). Local perceptions of cultural heritage and tourism development - Case study Bač, Serbia. *Ge-conservación*, 11: 57-62.
- Güleç, M. M. (2011). 700 yıllık tarihi geçmişe sahip Bursa Cumalıkızık Köyü alan araştırmasının sosyolojik analizi. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(20): 35-49.
- Güneş, E. ve Alagöz, G. (2018). Turizm eğitimi alan öğrencilerin kültürel miras tutumları üzerine bir araştırma. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(29): 753-777.
- Huh, J., Uysal, M. and McCleary, K. (2006). Cultural/heritage destinations: Tourist satisfaction and market segmentation. *Journal of Hospitality and Leisure Marketing*, 14(3): 81-99.
- Karapınar, E. ve Barakazı, M. (2017). Kültürel miras turizminin sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesi: Göbeklitepe Ören Yeri. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 5-18.
- Kaya, K. N. (2016). Kırsal mimarlık mirasının korunmasında turizmin rolü Cumalıkızık Köyü örneği. *Ege Mimarlık*, 1(92): 28-31.
- Kayış, A. (2010). *Güvenilirlik Analizi, SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, (Editör) Kalaycı, Ş. (ss.401-419). 5. Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kiper, P. (2004). Küreselleşme sürecinde kentlerimize giren yeni tüketim mekanları ve yitirilen kent kimlikleri. *Planlama*, 4: 14-18.
- Kuşçuoğlu, Ö. G. ve Taş, M. (2017). Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi*, 2(1): 58-67.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2014). Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu. <http://basin.kulturturizm.gov.tr/TR-100425/bursa-ve-cumalikizik-osmanli-imparatorlugunun-dogusu.html> [Erişim Tarihi: 30.12.2018].
- Mansuroğlu, S. (2006). Turizm gelişmelerine yerel halkın yaklaşımlarının belirlenmesi: Akseki/Antalya örneği. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19(1): 35-46.

- Mumcu, A. (1969). Eski eserler hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(3): 45-78.
- Nkwanyana, M. S., Ezeuduji, I. O. and Nzama, A. T. (2016). Cultural heritage tourism in South Africa: Perceived a Panacea for rural development?. *Acta Universitatis Danubius*, 12(6): 160-167.
- Nuryanti, W. (1996). Heritage and postmodern tourism. *Annals of Tourism Research*, 23(2): 249-260.
- Oban, Ç. R. (2008). Korumada yasal gelişim ve doğal miras alanlarının miras turizmindeki önemi. *İTÜ ve Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları 23-27 Nisan 2008 ss. 601-613.*
- Okuyucu, A. ve Somuncu, M. (2012). Kültürel mirasın korunması ve turizm amaçlı kullanılmasında yerel halkın algı ve tutumlarının belirlenmesi: Osmaneli ilçe merkezi örneği. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 4(1): 37-51.
- Özdemir, M. A. ve Kervankıran, İ. (2011). Turizm ve turizmin etkileri konusunda yerel halkın yaklaşımlarının belirlenmesi: Afyonkarahisar örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24: 1-25.
- Roslan, Z., Ramli, Z., Shin, C., Choy, E. A. and Razman, M. R. (2017). Local community perception on the importance of cultural-natural heritage protection and conservation: Case study in Jugra, Kuala Langat, Selangor, Malaysia. *Journal of Food, Agriculture & Environment*, 15(2): 107-110.
- Saçılık, Y. M. ve Toptaş, A. (2017). Kültür turizmi ve etkileri konusunda turizm öğrencilerinin algılarının belirlenmesi. *Turizm Akademik Dergisi*, 4(2): 107-119.
- Solmaz, C. (2014). Yerel halkın bölge turizmine bakış açısının belirlenmesi: Burdur'da bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(10): 91-105.
- Stupart, C. A. (2012). *The development of dark/cultural heritage as attractions in Falmouth, Jamaica, West Indies*, Unpublished Doctoral thesis, University of Waterloo, Ontario, Canada.
- Taş, N. ve Taş, M. (2009). Yönetimsel iş birliği: 3. Binyılda yaşayan Osmanlı köyü- Cumalıkızık projesi, 5. *Yapı İşletmesi/ Yapım Yönetimi Kongresi*, Eskişehir: TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası 223-23 Ekim 2009. ss. 61-70.
- Terzić, A., Jovičić, A. and Simeunović-Bajić, N. (2014). Community role in heritage management and sustainable tourism development: Case study of the Danube Region in Serbia. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, Special Issue: 183-201.
- Tören, E., Kozak, N. ve Demiral, G. N. (2012). Eskişehir'in kültürel miras varlıklarının korunmasında kamu kurumlarının rolü. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2): 69-88.
- Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD) (2012). *Sürdürülebilir turizm*. İstanbul: Sis Matbaacılık.
- Türker, A. ve Çelik, İ. (2012). Somut olmayan kültürel miras unsurlarının turistik ürün olarak geliştirilmesine yönelik alternatif öneriler. *Yeni Fikir Dergisi*, 9: 86-98.
- Türkiye Kültür Portalı (2018). Gezilecek yerler, Cumalıkızık Köyü-Bursa. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/gezilecekyer/cumalikizik-koyu> [Erişim Tarihi: 30.12.2018].
- Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi [ICOMOS] (1964). Venedik Tüzüğü. <http://www.icomos.org/venicecharter2004/turkish.pdf> [Erişim Tarihi: 19.01.2019].

Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi [ICOMOS] (1999). International cultural tourism charter managing tourism at places of heritage significance. https://www.icomos.org/charters/tourism_e.pdf [Erişim Tarihi: 19.01.2019].

Uslu, A. ve Kiper, T. (2006). Turizmin kültürel miras üzerine etkileri: Beypazarı/Ankara örneğinde yerel halkın farkındalığı. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3(3): 305-314.

Ünsal, D. ve Pulhan, G. (2012). Türkiye’de kültürel mirasın anlamı ve yönetimi. *Kültürel Miras Yönetimi İçinde* (ss. 30-65). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Vatan, A. ve Zengin, B. (2015). Söğüt İlçesi’nde kültürel miras ve yerel halkın turizme bakış açısı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10): 634-650.